ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

تاھىر - زۆھرە

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

تاھىر - زۆھرە

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔民间史诗.4/《维吾尔民间文学大典》编委会编. 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2006.2(2007.3重印)
(维吾尔民间文学大典)
ISBN 978-7-228-09848-4

Ⅰ.维… Ⅱ.维… Ⅲ.维吾尔族-史诗-作品集-中国-维吾尔语（中国少数民族语言）
Ⅳ.I222.7

中国版本图书馆CIP数据核字(2006)第010492号

策　　划：阿布都热合满.艾白
　　　　　艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布勒孜.阿巴斯 等

维吾尔民间史诗 — 4（维吾尔文）
《维吾尔民间文学大典》编委会 编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路348号 邮编：830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷二厂印刷
880×1230毫米 32开本 11.5印张 2插页
2006年2月第1版 2007年3月第2次印刷
印数：4,001-6,000

ISBN 978-7-228-09848-4　定价：18.00元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئېبەي
ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس قاتارلىقلار

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

تاھىر - زۆھرە

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى
نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 ـ باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230 × 880 مىللىمېتىر، 32/1
باسما تاۋىقى: 11.5 قىستۇرما ۋارىقى: 2
2006 ـ يىلى 2 ـ ئاي 1 ـنەشرى
2007 ـ يىلى 3 ـ ئاي 2 ـ بېسىلىشى
تىرازى: 4,001–6,000
ISBN 978-7-228-09848-4
باھاسى: 18.00 يۈەن

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا دائىر
30 كىتاب نەشردىن چىقتى

ئۇيغۇر خەلق ئەپسانە ـ رىۋايەتلىرى

(2 كىتاب)

1. كۆك ياللىق بۆرە 19.00 يۈەن
2. كۆك گۈمبەز 19.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

(10 كىتاب)

1. بۇلبۇلگويا 17.00 يۈەن
2. يېرىل تېشىم، يېرىل 17.00 يۈەن
3. قىلىچ باتۇر 18.00 يۈەن
4. ئەجدىھا يىگىت 17.00 يۈەن
5. كۈمۈچقاپ پادىشاھنىڭ قىزى 18.00 يۈەن

6. مېھرى نىقاب 17.00 يۈەن

7. ھۆۋەي باتۇر 17.00 يۈەن

8. دانىشمەن دىۋانە ۋە ئادىل پادىشاھ 17.00 يۈەن

9. مەلىكە بەرنا 17.00 يۈەن

10. بۇقا موزايلاپتۇ 17.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

(5 كىتاب)

1. ئەمىرگۇر ئوغلى 17.00 يۈەن

2. نۇزۇگۇم 17.00 يۈەن

3. يۈسۈپ ـ زىلەيخا 18.00 يۈەن

4. تاھىر ـ زۆھرە 18.00 يۈەن

5. كاككۇك بىلەن زەينەپ 19.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى

(5 كىتاب)

1. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ① 15.00 يۈەن

2. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ② 12.50 يۈەن

3. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ③ 16.50 يۈەن

4. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ④ 16.50 يۈەن

5. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ⑤ 15.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرى

(2 كىتاب)

1. ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرى ① 19.00 يۈەن

2. ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرى ② 20.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى 8.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى 21.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق لاپلىرى 4.50 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق چاقچاقلىرى: ھېسام چاقچاقلىرى 15.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلىرى 13.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى 5.00 يۈەن

(بۇ بىر يۈرۈش 30 كىتابنىڭ ئومۇمىي باھاسى 480 يۈەن)

مۇندەرىجە

غېرىب ـ سەنەم 1

تاھىر ـ زۆھرە 107

ھۆرلىقا ـ ھەمراجان 151

قەمەرشاھ ۋە شەمسى جانان 203

سەنۇبەر 250

بوز كۆرپەش ۋە قارا ساچ ئايىم 324

غېرىب - سەنەم

خىلمۇخىل ۋەقەلەردىن رىۋايەت قىلغۇچىلار، تۇرلۇك - تۇمەن ئەھۋاللاردىن ھېكايەت ئېيتقۇچىلار، شېرىن سۆزلەر بىلەن تۇزۇلگەن داستان بابلىرىدىن خامان ياساپ شۇنداق ھېكايە قىلىشىدۇ:

دىيار بەكرى ئېلىدە ئاباسخان ئىسىملىك بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئۇنىڭ دۆلىتى زىيادە، شان - شەۋكىتى تەڭداشسىز ئىدى.

شاھ ئاباسخاننىڭ «ھەسەن» ئاتلىق ئاقىلانە بىر ۋەزىرى بار ئىدى. ئۇلار بىر - بىرىگە ساداقەتمەن، مېھرىبان دوستلار ئىدى. كۇنلەرنىڭ بىرىدە شاھ ئاباسخان ھەسەن ۋەزىر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، نۇرغۇن لاۋۇ لەشكەرلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ شىكارغا چىقتى. ئۇلار ئۇچ كېچە - كۇندۇز دەشت - باياۋانلاردا يۇرۇشتى، ئەمما ئالدىغا ھېچقانداق بىر سەييات[①] ئۇچرىمىدى. نىھايەت شاھ ئاباسخان بىلەن ھەسەن ۋەزىر ئىككىسى ئىككى تەرەپكە قاراپ يول ئالدى.

تەقدىرنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ھەسەن ۋەزىرگە بىر چىشى كېيىك ئۇچرىدى. ۋەزىر ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، دەرھال

① سەييات — ئاڭ (كېيىك).

بىر تال ئوقنى تىركەش[1] تىن جۇدا قىلىپ، چەنلەپ كامانىغا[2] بەند ئەيلەپ كېيىكنى ئاتماقچى بولدى. قارىغۇدەك بولسا، ئۇ كېيىك بوغاز ئىكەن. ھەسەن ۋەزىر خوتۇنىنىڭ ھامىلىدار ئىكەنلىكىنى ئېسىگە ئېلىپ بۇ كېيىكنى ئاتمىدى. كېيىك ۋەزىرنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ بىرھازا يۈرگەندىن كېيىن بىر قىيادا شاھ ئابباسخانغا ئۇچرىدى. پادشاھ بۇ كېيىكنى كۆرۈپ ئوقياسىنى توغرىلىدى. شۇ ئەسنادا كېيىكنىڭ بوغاز ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئاتماي ئۆز يولىغا قويۇۋەتتى. بىرھازادىن كېيىن ھەر ئىككىسى قۇرۇق قول قايتىپ كەلدى.

ھەسەن ۋەزىر شاھ ئابباسخانغا تەزىم ئەيلەپ ئېيتتىكى:

شانۇشەۋكەتلىك، ئەي ئۇلۇغ شاھىم،
قۇرۇق ياندۇق نېمە كارامەت؟
ئۇچرىغان كېيىكنى كەتكۈزمەك نەدۇر،
بولدىمۇ تەقدىردىن يا بىر ئىنايەت؟ !

شاھ ئابباسخان ئېيتتىكى:

ئەي ۋەزىرىم، ئۆزۈڭگە ھەم ئايان زاتتۇر،
خانىش ئاينىڭ ئالتۇن بويى ئىككىقاتتۇر،
تەڭرىدىن بۇ بىزگە كەڭرى ئىلتىپاتتۇر،
بۇ بەختتىن شاھنىڭ كۆڭلى خۇرام ـ شادتۇر.

ھامىلەدۇر ئۇچراپ قالغان ئاشۇ كېيىك،
تەقدىردىن ئۇ بېشارەت دەپ بىلگۈلۈك.

① تىركەش ــ ئوقدان.
② كامان ــ كامالەك.

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

ئەجەل يەتسە ئەگەرچەندە شۇل كېيىككە،
خانىش ئايمۇ قالار بەلكىم مۇشكۇللۇككە.

شۇڭا شاھىڭ تەرك ئەيلىدى ئوق ئۇزۇشنى،
راۋا كۆردى ئۆز يولىغا كەتكۈزۈشنى.
تاجۇتەختىم قۇدرىتىمدە دەۋران سۈرەي،
بۇ دۇنيانىڭ نىمىتىدىن لەززەت كۆرەي.

پەرزەنت كۆرمەي ئارمان بىلەن ئۆتمەكتىمەن،
ئەمدى تەشنا ئول ۋىسالنى كۈتمەكتىمەن.
ئەي ۋەزىرىم، كامانغا سەن ماھىر ئىدىڭ،
ئەيتقىل بۈگۈن نە ئۈچۈنكىم قۇرۇق ياندىڭ؟

ھەسەن ۋەزىرمۇ راستىنى ئېيتماي بولمىدى:

بايان ئەتسەم، شاھىم، مېنىڭ كۆرگىنىمنى،
ساداق بىرلە تاغلار ئېشىپ يۈرگىنىمنى،
بىر قىيادىن ئوقچۇپ، ئىپار كېيىك چىقتى،
ئاڭا قاراپ ھامىلىغىن دىلىم ئۇقتى.

ئاتاي دېسەم، قولۇم تىترەپ ئاتالمىدىم،
ئۇنى نابۇت ئەيلىمەككە پاتالمىدىم.
ئاغىچا ئايىم شۇ كېيىكتەك ئىككىقاتتۇر،
ئۇمۇ بىزگە ئىلاھىمدىن ئىلتىپاتتۇر،
راۋا كۆردۇم ئۆز يولىغا كەتكۈزۈشنى،
پەرزەنت كۆرۈپ، مۇرادىغا يەتكۈزۈشنى.

شاھ ئابباسخان ۋەزىرنىڭ سۆزىدىن سوڭرە ئويلاپ:

— ھەيرانمەن، بۇ غەلىتە ھال، چۈشۈمدىمۇ ئايان بولدى بىر پال ! — دېدى. ھەسەن ۋەزىر:

— قۇدرەتلىك شاھىم، مۇبارەك چۈشلىرىدىن خەۋەردار بولۇشقا مۇمكىنمىكىن؟ — دەپ سورىدى. شاھ ئابباسخان:

— قايسى كۈنى بىر چۈش كۆردۈم، چۈشۈمدە بىر جۈپ قۇش كۆردۈم. بىرى رەڭدار سۇمۇرغ، بىرى ئەنقار، كۇمۇش قۇيرۇق، پەرۋاز قىلدى بېشىمدىن كەتمىدى، تۇتاي دېدىم تۇتۇق بەرمىدى. بۇ چۈشۈمدىن ھەيرانمەن، شۇنىڭدىن بۇيان خىيال ئىچىدە پەرىشانمەن. قېنى، دانىشمەنلەر، ئېيتىڭلار، بۇنىڭ تەبىرى قانداق ؟ — دەپ ئەتراپىدىكى دانىشمەنلەرگە سوئال نەزەرى بىلەن قارىدى. دانىشمەنلەر بەس - بەستە قۇرئە كىتابلىرىنى ئېچىشتى. بىرى خۇشامەتگۈيلۇق بىلەن شاھ ئاباسخان ئالدىدا پۈكلىنىپ ئولتۇرۇپ ئېيتتىكى:

— كىتابلاردا ئېيتىلىشىچە، كىمەرسىكى چۈشىدە قۇش كۆرسە سائادەتنىڭ بېشارىتى بولغاي، شاھىمىزنىڭ بېشىغا قوشلاپ دۆلەت قۇشى قونغاي، خەزىنە لىققىدە ئالتۇن - كۈمۈشكە تولغاي، — دېدى. يەنە بىر دانىشمەن تەمكىنلىك بىلەن:

— بىر جۈپ قۇش جۈپ پەرزەنتكە ئىشارىدۇر، شاھىمىز دەرگاھىدا ئىككى پەرزەنت دۇنياغا كېلۇر، ئۇنىڭ بىرى شاھزادە ئوغلان، بىرى خانزادە رىزات بولۇر، — دەپ تەبىر بەردى. شاھ ئابباسخان بۇ تەبىردىن رازى بولۇپ شاد - خۇراملىققا چۆمدى. ئوردا ئەكابىرلىرىغا قاراپ:

— ۋەزىر، بەگلىرىم، تەبىرلەردىن سۆيۈندۈم، بىر جۈپ قۇشنىڭ چۈشۈمگە كىرىشى ئۇلۇغ تەڭرىمنىڭ ئىلتىپاتى، بوغاز كېيىكنىڭ ھەسەن ۋەزىر ئىككىمىزگە ئۇچرىشى نىيەت - ئىقبالىمىزنىڭ ئوخشاش بولۇشى، بۇ تەقدىرنىڭ قىسمىتى.

شۇل ۋەجىدىن خاسىيەتلىك ئىش قىلغايمەن: بۇرادىرىم، ھەمسەن ۋەزىرىم، ياۋنى يېڭىشتە شەمشىرىمدۇر، يۇرتنى سوراشتا كەمىرىمدۇر، قېنى، دىۋانبېگى، ئەھدىنامە يېزىلسۇن، ئىككىمىزنىڭ مۆھرى بېسىلسۇن، — دەپ جاكار قىلدى. ھەمسەن ۋەزىر:

— ھەشقاللا ! شاھىمىزنىڭ ئىلتىپاتىغا ، — دەپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، ئەھدىنامىنىڭ شەرتلىرىنى شاھتىن سورىدى. شاھ ئابباسخان:

— ئەگەر تۇغۇلسا بىرى ئوغۇل، بىرى قىز، بالىغ بولغاندا نىكاھ قىلغايمىز، ئەگەر تۇغۇلسا ھەر ئىككىسى ئوغۇل، بولسۇن بىرى ئەلەم، بىرى قەلەم بىلەن مەشغۇل. ھەر ئىككىسى قىز بولسا مۇبادا، ھەمشىرە - ھەمدەم بولۇپ ئۆتكەي

دۇنيادا، بۇ ئەھدىگە كىمدەكىم بولسا بىۋاپا ۋە ياكى خۇسۇمەت بىلەن چىقارسا غوۋغا، خەلقىئالەم ئالدىدا بولغاي يۈزى قارا ھەم رەسۋا ! بۇنىڭغا جىمىكى ۋەزىر، بەگلىرىم بولغاي گۇۋاھ، — دەپ پۈتۈمنى جاكارلىدى. ئەھدىنامە دىۋانبېگى تەرىپىدىن قايتا بىر قېتىم ئوقۇلغاندىن كېيىن، ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ «ئامىن !» دېيىشتى. شۇ ئەسنادا ئۇچقاندەك ئات چاپتۇرۇپ ئابدۇللا شاتىر يېتىپ كەلدى. شاتىر خەۋەر ئەكەلدى. شاتىر شاھ ئابباسخاننىڭ ئايىغىنى سۆيۈپ:

— سۆيۈنچە، شۆھرەتلىك شاھىم، تەۋەللۇت① قىلدى خانىش ئايىم، — دېدى. شاھ ئابباسخاننىڭ چىرايىغا كۈلكە ياماشتى ۋە:

— ئەي سەلتەنەتلىك نۆكەربېگى، بۆرىمۇ، تۈلكىمۇ؟ تېزدىن جاۋاب بەر، — دەپ سورىدى. ئابدۇللا شاتىر تىلىنى چايناپ:

— سا··· سا··· ساخاۋەتلىك خانىش ئايىم تۈلكىدىن خەۋەر بەردى، — دېدى. ئارقىدىن ئات چاپتۇرۇپ يەنە بىر خەۋەرچى يېتىپ كەلدى. ئۇ ھەسەن ۋەزىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— خۇش خەۋەر ئۆزلىرىگە، ۋەزىر ئەزەم، بۆرىدىن خەۋەر بەردى ئاغىچا مەلىكەم، — دېدى. ھەممەيلەن:

— مۇبارەك بولسۇن، مۇبارەك بولسۇن، — دەپ ھەسەن ۋەزىرنى تەبرىكلەشتى. ئارقىدىن شاھ ئابباسخان جاكارچىغا:

— جاكار قىلغىن، ئاۋام ئاڭلىغاي، قىرىق كېچە - كۈندۈز توي - تاماشا بولغاي، قوشنا قورغان - بەگلىكلەر خەۋەر تاپقاي، — دەپ بۇيرۇدى. ھەسەن ۋەزىر ئوغلىنىڭ گۈل يۈزىنى تېزرەك كۆرۈش ئارزۇسىدا:

---

① تەۋەللۇت — كۆزى يورۇش، بوشىنىش.

— قۇدرەتلىك شاھىم، ئوغلۇمنى كۆرگەچ، توي تەييارلىقىنى قىلاي، — دەپ قايتىشقا ئىجازەت سورىدى. شاھ ئاببا‌سخان بېشىنى لىڭشىتىپ:

— ساڭا ئاقىول بولسۇن، دىۋانبېگى ھەمدەمدە بولسۇن، — دەپ ماقۇل بولدى.

ئەلقىسسە، ھەسەن ۋەزىر شاش قاشقا ئېتىغا مىنىپ، بىرقانچە نۆكەرنىڭ ھەمراھلىقىدا ئۆيىگە قاراپ راۋان بولدى. شىكارگاھتا شاھ ئابباسخان ئالدىدا نەغمە - ناۋا باشلاندى. چەۋەندازلار جور بولۇپ ساما سالدى. مەشرەپ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى. شۇ ئەسنادا بىر خەۋەرچى ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ كېلىپ، شاھ ئابباسخاننىڭ خۇش كەيپىنى بۇزدى:

— قۇدرەتلىك شاھىم، ھەسەن ۋەزىر، ھەسەن ۋەزىر... — دەپ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالمىدى. شاھ ئاببا‌سخان چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ھە، نېمە بولدى؟ تېز ئېيت، — دېدى.

— ۋەزىرئەزەمنىڭ ئېتى تاشقا پۇتلىشىپ يىقىلدى. جانابىي ۋەزىر ئاتنىڭ تېگىدە قالدى... ئەجەل قۇشى قوينىغا ئالدى... «ئاھ ئوغلۇم، غېرىب قالدىڭ، غېرىب» دەپ نەپىسى ئۈزۈلدى... — دېدى. شاھ ئاببا‌سخان بېشىنى تۆۋەن سېلىپ:

— ئاھ بۇرادىرىم، ۋاقىتسىز كەتتىڭ، «غېرىب قالغان ئوغلۇم» دېگەن بولسا، ۋەزىرىم ھۆرمىتى ئۈچۈن ئوغلىنىڭ ئېتى «غېرىب» بولسۇن. ئوردىدا دادىسىنىڭ ئورنىنى باسسۇن، — دەپ شىكاردىن ياندى.

پادىشاھ ئوردىغا قايتىپ كېلىپ قىزىنى كۆردى. ئۇ ئايتاپ مەسەللىك، خۇش سۇرەت ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ بالىغا شاھ سەنەم دەپ ئات قويدى. دادىسىنىڭ مۇبارەك يۈزىنى كۆرۈشكە نېسىپ بولمىغان بىچارە ئوغۇل راست غېرىب بولۇپ قالدى.

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم بىلەن غېرىب تۆت ياشقا قەدەم قويغاندا بىللە مەدرىسىگە باردى، بىللە ئوقۇپ چوڭ بولدى، ئاستا - ئاستا كۆڭلى بىر - بىرىگە چۈشۈپ ئاشىق - مەشۇق بولۇپ قالدى.

كۈنلەردىن بىر كۈنى غېرىب بىلەن سەنەم ۋەدە قىلىشىپ ئېيتتىكى:

— ئەتە مۇشۇ قورولغا قايسىمىز بۇرۇن كەلسەك كېيىن كەلگىنىمىزدىن توققۇز بوسە[1] ئېلىپ، توققۇز دانە گۆھەر ئۆتۈۋالساق، — دەپ ئۆز ئۆيلىرىگە كېتىشتى. شۇ كېچىسى تاڭ ئاتقۇچە شاھ سەنەمنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. سۇبھى ۋاقتىدا ئورنىدىن قوپۇپ بەلگىلەنگەن قورولغا كېلىپ ساقلاپ ئولتۇردى. بىر سائەتتىن كېيىن شاھ غېرىب يېتىپ كەلدى. شاھ سەنەمخان غېرىبنى «ئەمدى كەلدىڭمۇ؟» دەپ بوينىدىن قۇچاقلاپ توققۇز بۇسە ئېلىپ توققۇز دانە گۆھەرىنى ئۆتۈۋالدى. يەنە كەچ بولۇپ، ئۇلار مەدرىسىدىن ياندى، قايتىشىدا يەنە ۋەدە قىلىشتى. بۇ كېچىسى غېرىب ئۇخلىماي ئولتۇرۇپ تاڭغا يېقىن ئۇخلاپ قالدى. شاھ سەنەم يەنە سەھەردە قوپۇپ نىشانغا كېلىپ كۈتۈپ تۇردى. شۇنداق قىلىپ غېرىبنى يەنە ئۇتۇۋالدى.

ئەلقىسسە، غېرىب شاھ سەنەمگە ئون سەككىز بۇسە بىلەن ئون سەككىز گۆھەرىنى ئۇتتۇرۇپ قويغىنىغا كۆپ مالال بولۇپ ئۆيىگە قايتتى. ئانىسى غېرىبنى بۇ ھالدا كۆرۈپ ئېيتتىكى:

— ئەي بالام، نېمە ئۈچۈن مۇنچە مالال بولدىڭىز؟ — دېدى. غېرىب ئانىسىغا ھەممە سەرگۈزەشتلىرىنى يوشۇرماي

---

① بۇسە — سۆيمەك، سۆيۈش.

此为试读，需要完整PDF请访问： www.ertongbook.com